

Azərbaycan ədəbiyyatında memuarlar ilk öncə ayrı-ayrı müəlliflərin əsərlərində, şairlərin fəxriyyələrində, mədhiyyələrində, həbsiyyələrində, mərsiyələrində özlərinin və ya başqalarının, xüsusən də müasirlərinin həyat və fəaliyyətləri haqqında kiçik qeydlər şəklində təzahür etmişdir. Bu tipli məlumatlara ədəbiyyat topluları olan təzkirələrdə daha çox rast gəlinir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, Azərbaycan aşıq sənətinin vəücudnamə şeir şəkli də avtobiografik səciyyə daşıyır, burada müəllifin ömrünün bütün dövrləri əks olunur.

Müstəqillik dövrü memuar nəsrində Ulu Öndər və Qarabağ

Azərbaycan ədəbiyyatında ən məşhur memuarlardan biri Cəlil Məmmədquluzadənin "Xatirətim" əsəridir. Bu əsər Azərbaycan ədəbiyyatında gündəlik janrından memuar janrına keçidin bariz nümunəsidir. Mübhəm, şəxsi qeydləri özündə əks etdirən gündəlikdən fərqli olaraq memuarın müəllifi hadisələrin başqaları tərəfindən oxunacağını nəzərə alaraq yazır və bu həmin janrdə qələmini sınayan müəllifdən əlahiddə bacarıq tələb edir. Memuar müəllifi həm xatirələrini, real hadisələri canlı şəkildə ifadə etməli, həm də əsərin ictimailəşməyini nəzərə alaraq onu lüzumsuz duyğu və ştrixlərdən azad etməlidir.

Müstəqillik dövrünün memuar ədəbiyyatından qırmızı xətlə keçən bir obraz var: ümummilli lider Heydər Əliyev obrazı. Dünyaşöhrətli siyasətçinin və xalqının böyük oğlunun xatirələrdə yaşayan real obrazının bədii-publisistik nəsrde işlənməsi kimi məsuliyyətli və tarixi məqam müstəqillik dövrü ədəbiyyatında Hafiz Paşayevin "Bir səfirin manifesti", Anarın "Unudulmaz görüşlər", Elçinin "Tarixlə üz-üzə dayanmış adam", "Dünya axirət əkini", Mövlud Süleymanlının "Qırx ilin yeddi görüşü", İsa Hüseynovun "Həyatımdan səhifələr", Vidadi Babanlıın "Unutmadığım günlər" əsərləri ilə əbədiləşmişdir. Bu bədii-sənədli nümunələrin hər biri Heydər Əliyev fenomeni ilə ünsiyyətdən, onun tarix səhnəsindəki fəaliyyətinə şahidlikdən və müstəqil Azərbaycanın qurucusuna olan ehtiramdan yəğrılmışdır.

Qeyd etdiyimiz memuarlar Heydər Əliyevin ədəbiyyat, mədəniyyət hamisi obrazını fiksə etməklə yanaşı, ulu öndərin Qarabağın Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olması faktının dünyaya qəbul etdirilməsi və yurdumuzun azad olunması uğrunda mübarizəsinin, siyasətinin ştrixlərini əks etdirən tarixi-bədii sənədlər kimi də dəyərlidir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin Siyasi Büro üzvü və SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifələrində çalışması, dünyada tanınan siyasi xadim kimi nüfuzu ermənilərin Qarabağ arzusuna, "böyük Ermənistan" xülyasına mane olurdu. Onun bu vəzifələrdən azad olunması daşnakların əsas məramı və arzusu idi. Heydər Əliyevin ittifaq rəhbərliyindən uzaqlaşdırılması "erməni arzusu"nun reallaşmasına və Azərbaycan üçün faciəli günlərin başlanğıcına səbəb oldu. Xalq yazıçısı Elçin "Dünya axirət

əkini" əsərində həmin dövrü belə xatırlayır: "Yarınkadan sonra mən Almaniya Demokratik Respublikası Yazıçılar İttifaqının dövətə "Drujba narodov" jurnalının baş redaktoru, ədəbiyyatımızın ozamankı İttifaq səviyyəsində tanınmasında müəyyən xidmətləri olan Sergey Baruzdinlə birlikdə Şərqi Berlinə getdim və orada eşitdim ki, Heydər Əliyev Siyasi Büro üzvlüyündən və SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsindən azad olunub. Təkcə elə S.Baruzdinin simasında "sovet cəmiyyəti" deyilən o ictimai əxlaq pozğunluğunun bu hadisəyə necə münasibət bəsləyəcəyi mənim üçün tamamilə aydın idi: bütün səfər boyu yeri düşdü-düşmədi, mənə və mən iştirak edən məclislərdə başqalarına Heydər Əliyevi şit-şit tərifiylən yazıçısı Sergey Alekseyeviç birdən-birə 180 dərəcə dəyişdi, onu tənqid etməyə, haqqında şovinist bir istehza ilə danışmağa başladı. Təbii ki, cavabını verirdim və Baruzdin də artıq dünyasını dəyişdiyi üçün bu barədə təfərrüata vərmaq istəmirəm, amma məsələ burasındadır ki, onun o gözənilməz dəyişikliyi küleyin səmt göstəricisi idi. Berlindən qayıdanda gecə Moskvada "Moskva" mehmanxanasına ayaq basarkən ilk gördüyüm dost adam Elmlər Akademiyamızın prezidenti Eldar Salayev oldu və salamsız-kələmsız ona dediyim sözlər indiye kimi mənim də yadımdadır, Eldar Salayevin də. Dedim: "Görəcəksən, birinci ermənilər başlayacaq!..". Təəssüf ki, belə də oldu. Heydər Əliyev nüfuz sahibi idi və o nüfuz, hətta erməni daşnak irqçiliyinin belə qarşısında bir səddə çevrilmişdi".

Heydər Əliyev öz doğma Azərbaycanını hansı təhlükələrin gözlədiyindən xəbərdar idi. Bu səbəbdən respublikaya rəhbərlik etdiyi illərdə vətənin gələcəyi üçün böyük önəm daşıyan, sonrakı onilliklərdə öz bəhrəsini verəcək, müstəqil Azərbaycanın taleyində mühüm rol oyanayacaq addımlar atırdı. Ulu öndərin bu dövrdəki fəaliyyətində Qarabağla bağlı atdığı, gələcəyə hesablanmış addımlar xüsusilə böyük əhəmiyyətə malik idi. Xalq yazıçısı Anar "Qalib gəldi, qalib getdi" əsərində ümummilli liderin bu aspektdəki fəaliyyətini vurğulayaraq yazır: "Şuşada əzəmətli Vaqif məqbərəsini, Nəvəvan heykəlini ucaltmaqla, Şzeyir Hacıbəyli, Bülbül muzeylərini açmaqla, Şuşada təntənəli beynəlxalq sənət tədbirləri keçirməklə Heydər Əliyev bu qədim Azərbaycan şəhərinin milli simasını müəyyənləşdirirdi. Axı 50-ci illərdə Şuşada yeganə iki hey-

kəlin Nelson Stepanyanın və Tevosyanın büstləri olduğunu mən yaxşı xatırlayıram. Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-nın Birinci katibi olduğu illərdə Dağlıq Qarabağda erməni millətçiliyi meyillərinə

qarşı çıxarılmış partiya qərarı da yadımdadır. Nə bundan əvvəl, nə sonra erməni millətçiliyi meyillərinə qarşı bu kəskinlikdə partiya qərarı qəbul olunmayıb".

1992-ci ildə Qarabağın tacı olan Şuşanı ələ keçirən erməni işğalçıları Vaqif məqbərəsinə qarşı vandalizm aktı icra etmiş, Xurşidbanu Natəvanın, Üzeyir Hacıbəylinin, Bülbülün heykəllərini güllələmişdilər. Bu vandalizmin əsas səbəbi Heydər Əliyevin Şuşanın milli siması ilə bağlı siyasətinin izini silmək, qədim Azərbaycan şəhərini erməni şəhəri kimi qələmə vermək cəhdi idi.

2020-ci ildə tarixi ədalət dəmir yumruqla bərpa olundu. Vətən müharibəsində qələbə çalan Azərbaycan Qarabağı erməni tapdağından xilas etdi və Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin göstərişi ilə Şuşada ilk bərpaolunan mədəni obyektlərdən biri məhz Molla Pənah Vaqifin məqbərəsi oldu. 30 avqust 2021-ci ildə Şuşada Vaqif Poeziya Günlərində Vaqifin məqbərəsinin təmirdən sonra açılışında Prezident İlham Əliyevin çıxışı tarixi ədalətin qələbəsi, Heydər Əliyev ideyalarının təntənəsi kimi səsləndi: "Əziz dostlar, təxminən 40 il bundan əvvəl, bax, bu yerdə atam durmuşdu, mən isə o tərəfdə durmuşdum. Şaxtalı-qarlı havada Vaqifin məqbərəsinin açılışı idi. Ondan sonra ikinci dəfə 1982-ci ilin iyul ayında - iyulun 29-da atamla bərabər ikinci dəfə Şuşaya gəlmişdim. O vaxt Vaqif Poeziya Günləri keçirilirdi. Bu gün isə ikinci dəfə Vaqifin məqbərəsinin açılışını biz qeyd edirik. Vaqif Poeziya Günləri keçirilərkən atamın 59 yaşı var idi. Bu gün mənim 59 yaşım var. Bəziləri hesab edə bilər ki, bu, təsadüfdür. Ancaq mən hesab edirəm ki, burada böyük rəmzi mənə var, tarix təkrarlanır. Azərbaycan tarixinin qara səhifəsi artıq arxada qaldı və yenidən biz nəfəs almağa başlamışıq".

Ümummilli liderin çox sevdiyi doğma Azərbaycanı onun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ərazi bütövlüyünü bərpa etmiş, qüdrətli, dünya miqyasında öz adını tanıdan və inkişaf tempi ilə heyrətləndirən dövlət kimi tarixin səhifələrinə öz imzasını atmağa, gələcəyə doğru addımlamağa davam edir!

Elnarə QARAGÖZOVA,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent, AMEA Nizami Gəncəvi adına
Ədəbiyyat İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi.